

Universiteit Utrecht

Bachelorscriptie

Taal- en Cultuurstudies: Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief

¡Ya Basta!

**De rol van het Nederlandse solidariteitskomitee Mexico
tijdens de opkomst van de zapatisten tussen 1994-1998**

Eva Haanraads

5990106

e.a.haanraads@students.uu.nl

Scriptiebegeleider: Stefanie Massink

28 oktober 2020

Universiteit Utrecht

Aantal woorden: 7.953

Abstract

In dit onderzoek wordt ingegaan op de vraag welke rol het Nederlandse solidariteitskomitee Mexico heeft vervuld als niet-statelijke actor tijdens de opkomst van de Mexicaanse zapatisten in de jaren '90 van de vorige eeuw. Het begrip niet-statelijke actor is van toepassing op groeperingen, bewegingen, organisaties en individuen die geen onderdeel uitmaken van staatsstructuren. De focus van dit onderzoek ligt op de periode tijdens het ontstaan van het Nederlandse solidariteitskomitee Mexico in 1994 en het verdwijnen hiervan in 1998. Deze casestudie draagt bij aan het debat over het belang van niet-statelijke actoren binnen de internationale betrekkingen, die na de Tweede Wereldoorlog een steeds grotere rol zijn gaan spelen in de internationale politiek. Op basis van secundaire literatuur en primaire bronnen, waaronder correspondentie tussen leden van het Nederlandse solidariteitskomitee en andere Europese solidariteitsgroepen, nieuwsbrieven, en de afscheidsbrief van het komitee, wordt in deze scriptie beargumenteerd, dat de rol van het Nederlandse solidariteitskomitee klein was. Desondanks heeft het Nederlandse solidariteitskomitee een rol gespeeld in de informatievoorziening en het aanwakkeren van activisme in Nederland om zo aandacht te krijgen voor de situatie in Mexico na de opstand van de zapatisten in de Mexicaanse deelstaat Chiapas in 1994.

Inhoudsopgave

Abstract	3
Inleiding	5
Hoofdstuk 1 – Theoretisch kader: statelijke actoren versus niet-statelijke actoren	11
Toename van niet-statelijke actoren	11
Niet-statelijke actoren in Nederland	12
Hoofdstuk 2 – Opkomst van het Nederlandse solidariteitscomitee, de vroege jaren: 1994-1996	16
De internationale beweging van de zapatisten	16
Het Nederlandse solidariteitscomitee Mexico.....	18
Europese ontmoetingen: van succes naar een mislukte staatsgreep	21
Hoofdstuk 3 – De ondergang van het Nederlandse solidariteitscomitee, de laatste jaren: 1996-1998	24
Het begin van het einde	24
Het ‘kontengedraai’ van de zapatisten.....	27
Conclusie	29
Literatuurlijst	29

Inleiding

¡Ya Basta! (*nu is het genoeg!*) is een uitspraak in het Spaans, die door de Mexicaanse zapatisten niet alleen als hoopgevend leus is gebruikt, maar ook als oorlogsverklaring.¹ De zapatisten, genoemd naar de revolutionaire leider Emiliano Zapata, vormen een Mexicaanse guerrillabeweging. Deze beweging is in 1994 in opstand gekomen tegen discriminatie van de inheemse Maya-indianen in de arme zuidoostelijke provincie Chiapas.² Uit solidariteit met de zapatisten zijn in de jaren negentig van de vorige eeuw internationale solidariteitsbewegingen ontstaan.³ In de Nederlandse krant van Curaçao, *Amigoe*, is op 28 januari 1994 het volgende geschreven: ‘Voor de strijd van de zapatisten tegen de gevestigde structuren in Mexico blijkt in Nederland slechts geringe belangstelling te bestaan.’⁴ Desondanks is diezelfde maand het Nederlandse solidariteitscomitee Mexico in Amsterdam ontstaan.⁵ Deze scriptie tracht te achterhalen welke rol het Nederlandse solidariteitscomitee heeft vervuld als niet-statelijke actor tijdens de opkomst van de zapatisten tussen 1994 en 1998.

Aan het ontstaan van de (internationale) Zapatista-beweging ligt een aantal oorzaken ten grondslag. De wereldberoemde uitroep *¡Ya Basta!* van het Zapatista Leger van Nationale Bevrijding (hierna: EZLN) is een reactie op de omstandigheden, waar de inheemse Maya-bevolking in het zuiden van Mexico mee te maken kreeg door de voortzetting van de benadeelde positie van het inheemse volk. Vandaag de dag wordt Latijns-Amerika nog steeds gevormd door de Spaanse verovering in de 16^e eeuw en de daaropvolgende periode van kolonisatie. Als gevolg hiervan werden de inheemse volkeren, waaronder de Maya-bevolking, achtergesteld. In 1993 is de leus *Ya Basta!* voor het eerst afgekondigd in de *Sixth Declaration of the Lacandón Jungle*.⁶ Dit manifest, opgesteld door de zapatisten, was gericht aan de verarmde Maya-bevolking, die op het platteland van de deelstaat Chiapas woonde. Deze verklaring had als doel de inheemse bevolking bewust te maken van de ongelijke behandeling en economische, culturele en politieke uitbuiting, waar ze de afgelopen 500 jaar onder had geleden. Daarnaast

---

¹ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

² "Zapatista National Liberation Army." In *A Dictionary of World History*, edited by Kerr, Anne, and Edmund Wright: Oxford University Press, 2015. <https://www-oxfordreference-com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acref/9780199685691.001.0001/acref-9780199685691-e-4032>.

³ Thomas Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’, *Third World Quarterly* 25 (2004) 255–267.

⁴ Delpher, "In tegenstelling met kort geleden in Nederland Weinig belangstelling voor strijd Zapatisten," *Amigoe* (Curaçao), 28-1-1994, 1, geraadpleegd op Delpher op 9 september 2020, <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010645103:mpeg21:p001>.

⁵ In het IISG wordt het Nederlandse solidariteitscomitee geschreven zoals het comitee dit zelf ook deed. Vandaar dat in deze scriptie ook de originele spelling wordt aangehouden.

⁶ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

wilden de zapatisten de Maya-bevolking motiveren tot een gezamenlijke opstand tegen de Mexicaanse staat. De zogenoemde Zapatista-opstand is begonnen als radicale beweging in de zuidoostelijke oerwouden van Mexico en komt tot op de dag van vandaag op voor de rechten van de inheemse bevolking van Mexico. Al snel is deze beweging tot een van de meest wijdverspreide en bekende politieke bewegingen van de twintigste eeuw geworden.⁷

Als gevolg van de introductie van de Noord-Amerikaanse Vrijhandelsovereenkomst (hierna: NAFTA) in 1994 is de Zapatista-opstand begonnen. In deze overeenkomst tussen Mexico, Canada en de Verenigde Staten zijn de gevolgen van de eeuwenlange repressie duidelijk zichtbaar.⁸ NAFTA was een vervolg op de eerder ondertekende Amerikaans-Canadese Vrijhandelsovereenkomst uit 1989. Mexico trad in 1993 toe tot deze vrijhandelszone, waarbij is gestreefd naar het opheffen van de importtarieven tussen de drie landen.⁹ Nadat de NAFTA in werking trad, zette deze overeenkomst een proces van neoliberale herstructurering op gang, dat was gericht op de herverdeling van het land. Daardoor zijn de inheemse bevolking en mestiezenboeren, bestaande uit een mengeling van de oorspronkelijke bevolking en kolonisten, in Chiapas benadeeld ten opzichte van de rest van de Mexicaanse bevolking.¹⁰

Op dezelfde dag dat de NAFTA werd opgericht, kwam het EZLN in actie.¹¹ Het EZLN bezette met geweld zeven gemeenten in Chiapas, waarna het de oorlog aan de Mexicaanse regering verklaarde.¹² De bloederige gevechten tussen het EZLN, het Mexicaanse leger en zijn geallieerde paramilitaire organisaties duurden nog geen twee weken. Deze eindigden op het moment dat de Mexicaanse autoriteiten de strategie veranderden in ‘conflicten van lage intensiteit’, waarbij er selectief en terughoudend gebruik werd gemaakt van strijdkrachten. Op 12 januari 1994 kwamen de partijen overeen om te onderhandelen, wat leidde tot een staakt het vuren. Hier is echter geen ander concreet resultaat uit voortgevloeid, zoals het verbeteren van de rechten van de inheemse bevolking.¹³

Uit solidariteit met de opstand van het EZLN is eind januari 1994 in Amsterdam het

---

⁷ Nicole Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’, *McGill Sociological Review* 2 (2011) 77–91.

⁸ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

⁹ Susan Mayhew, ‘North American Free Trade Agreement’, *A Dictionary of Geography*, (Oxford University Press, 2015). <https://www-oxfordreference-com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acref/9780199680856.001.0001/acref-9780199680856-e-2190>.

¹⁰ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. ‘Wie zijn de Zapatisten?’ geschreven door David Olivier.

¹¹ Andy Gutierrez, ‘Codifying the Past, Erasing the Future: NAFTA and the Zapatista Uprising of 1994’, *Hastings W.-Nw. J. Env’t L. & Pol’y* 4 (1996) 143.

¹² Daniel Egan, ‘Rethinking the Zapatistas: Frantz Fanon and Resistance to Neoliberalism’, *Humanity and Society* 30 (2006) 67.

¹³ *Ibidem*.

Nederlandse solidariteitskomitee Mexico opgericht door een onbekend aantal activisten.¹⁴ De activiteiten van dit komitee bestonden uit het organiseren van informatiebijeenkomsten, demonstraties en andere protestacties. Tevens werd de nieuwsbrief genaamd ‘Zapata’ vanaf 1994 uitgegeven. Op internationaal vlak werd samengewerkt met geestverwante groepen uit andere Europese landen, zoals Frankrijk, Duitsland en België.¹⁵ In 1998, slechts vier jaar na de oprichting, besloot het komitee zijn activiteiten te staken wegens onvrede over de politieke koers van het EZLN en de kritiekloosheid van het Europese solidariteitsnetwerk.¹⁶

Niet eerder is gekeken naar de specifieke rol van het komitee als kleine spin in het web van niet-statelijke organisaties. Binnen het onderzoeksveld van de internationale betrekkingen wordt traditioneel een onderscheid gemaakt tussen statelijke en niet-statelijke actoren, waarbij de focus van onderzoek met name op statelijke actoren heeft gelegen. Het belangrijkste verschil is dat statelijke actoren aan de staat gelieerd zijn, terwijl niet-statelijke actoren bestaan uit individuen of organisaties die geen onderdeel uitmaken van staatsstructuren, maar hier wel invloed op kunnen uitoefenen.¹⁷ Het aantal niet-statelijke organisaties is sterk toegenomen na het einde van de Koude Oorlog. Historici Beatrice de Graaf en Duco Hellema stellen dat hier twee opvallende ontwikkelingen aan vooraf zijn gegaan.¹⁸ Ten eerste is er de ‘toenadering tussen de ‘klassieke diplomatieke wereld’, die van de ministeries van Buitenlandse Zaken en van ambassades, en ‘de wereld van de ngo’s en activisten.’¹⁹ Daarnaast treden ngo’s en activisten op internationaal-diplomatiek niveau steeds prominenter op.²⁰

Politicooloog Philip Taylor pleit voor het gelijkstellen van transnationale organisaties aan niet-statelijke actoren, aangezien er sinds eind jaren zestig en het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw steeds meer niet-statelijke actoren betrokken zijn geraakt bij het proces van internationale politiek. Taylor definieert niet-statelijke actoren als eenheden die transnationaal zijn – bestaande uit individuen of groepen die in twee of meer staten verblijven – en formeel georganiseerd.²¹ Onder niet-statelijke actoren vallen onder andere ngo’s, intergouvernementele organisaties en solidariteitsbewegingen.²²

---

¹⁴ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

¹⁵ Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam). Archief Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam).

¹⁶ Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam). Archief Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam).

¹⁷ Clingendael Institute | Clingendael, verkregen op 23 oktober 2020.

<https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Niet-statelijke-actoren-en-individuen-strategische-monitor-2013.pdf>.

¹⁸ Beatrice de Graaf, Duco Hellema en Leon J. van Damme, *Civic diplomacy: diplomatie tussen macht en mensenrechten: in honor of Jan Terlaak* (Universiteit Utrecht, 2010).

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Phillip Taylor, *Nonstate actors in international politics: from transregional to substate organizations* (Routledge, 2019)

²² Ibidem.

Politicooloog Thomas Olesen onderzocht in 2004 waarom de internationale weerklank van de zapatisten dermate groot was, dat er overal ter wereld talloze organisaties ontstonden uit solidariteit met de zapatisten.²³ Volgens Olesen kan dit verklaard worden door het vermogen van de zapatisten om hun lokale problematiek te vertalen naar een globaal kader.²⁴ Daarnaast beredeneerde socioloog en antropoloog Nicole Gulewitsch, waarom het transnationale netwerk van de zapatisten is gevormd.²⁵ Zij onderzocht de zogenoemde frames of kaders van de manier waarop de zapatisten communiceerden. De toespraken van Ondercommandant Marcos, ook wel de woordvoerder van de zapatisten, zijn bijvoorbeeld door Gulewitsch geanalyseerd.²⁶

Gulewitsch beweert door toepassing van haar framing theorie, dat de zapatisten hun identiteit bewust strategisch breed hebben verwoord, om zo een 'globale identiteit' te creëren.²⁷ Daardoor konden activisten zichzelf wereldwijd als een verenigde groep zien. Hoewel het onderzoek van Gulewitsch waardevolle inzichten biedt over het transnationale netwerk van de zapatisten, is het ontstaan van het komitee door haar buiten beschouwing gelaten. Er is dus niet eerder gekeken naar de specifieke rol van het komitee als kleine spin in het web van niet-statelijke organisaties na de Koude Oorlog. Dit leidt tot de volgende hoofdvraag voor dit onderzoek: 'Welke rol heeft het Nederlandse solidariteitskomitee vervuld tussen 1994 en 1998 als niet-statelijke actor tijdens de opkomst van de Zapatista-beweging?'

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn drie deelvragen opgesteld. De eerste deelvraag dient het theoretische kader van niet-statelijke actoren te verduidelijken en luidt als volgt: 'Wat heeft gezorgd voor de toename van niet-statelijke actoren en wat is het wetenschappelijke debat omtrent niet-statelijke actoren (in Nederland)?' Voor het schetsen van deze context zal in hoofdstuk één de secundaire literatuur van toonaangevende auteurs op het gebied van niet-statelijke actoren behandeld worden, waaronder bovengenoemden De Graaf, Hellema en Gulewitsch. Hierbij wordt ingegaan op de ontwikkelingen, die ervoor hebben gezorgd dat niet-statelijke actoren een steeds grotere rol zijn gaan spelen in de politieke arena. Ook wordt onderzocht, wanneer deze verschuiving heeft plaatsgevonden. Hiernaast wordt in chronologische volgorde een selectie van niet-statelijke actoren in Nederland behandeld, zoals de katholieke vredesbeweging Pax Christi eind jaren veertig en de opkomst van Amnesty

---

²³ Thomas Olesen, 'Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?' *Third World Quarterly* 25 (2004) 255-267.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Gulewitsch, 'Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising'.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Ibidem.

Nederland, Cubasymphathisanten en Vietnamactivisten in de jaren zestig. Deze bewegingen hebben ook elk op hun eigen manier een rol gespeeld als niet-statelijke organisatie.

Hoofdstuk twee en drie zijn periodiek onderverdeeld in de vroege jaren van het comité van 1994-1996 en de late jaren van het comité van 1996-1998. Deze periodisering wordt gehanteerd om een onderscheid te maken in de rol die het comité vervulde in de beginjaren en de latere jaren, waarbij het comité steeds meer kritiek uitte op de Zapatista-beweging. In hoofdstuk twee wordt de tweede deelvraag behandeld: ‘Hoe is het Nederlandse solidariteitscomité ontstaan in 1994 tijdens de opkomst van de internationale solidariteitsbeweging van de zapatisten tussen 1994 en 1996?’ Deze periode behelst het jaar waarin het comité ontstond tot aan het kantelpunt eind 1995, waarbij het comité openlijk kritiek begon te geven op zowel de zapatisten als het handelen van het Europese solidariteitsnetwerk. De beantwoording van deze deelvraag is voornamelijk gebaseerd op nieuwsbrieven, correspondentie tussen leden van het Nederlandse solidariteitscomité en andere Europese solidariteitsgroepen en achtergrondartikelen van het comité over de Zapatista-beweging uit de archiefcollectie van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (hierna: IISG).

In het derde hoofdstuk staat de derde deelvraag centraal: ‘Welke ontwikkelingen hebben geleid tot het ontbinden van het Nederlandse solidariteitscomité in de periode tussen 1996 en 1998?’ In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het kantelpunt eind 1995 tot het moment waarop het comité in 1998 in ontbinding is gegaan. Voor het beantwoorden van deze hoofdvraag dient de afscheidsbrief van het comité als voornaamste leidraad, naast overige correspondentie tussen het comité en leden, omdat hierin de afwegingen van het comité om zich te ontbinden duidelijk naar voren komen.

De documenten uit het archief van het comité bij het IISG dienen als belangrijke onderzoekbron voor dit onderzoek. Deze archiefinstelling bestaat sinds 1935 en is volgens de website “een van de meest vooraanstaande onderzoeksinstituten ter wereld op het terrein van de sociale geschiedenis.”²⁸ Om een archiefcollectie bij het IISG te deponeren, moet aan een aantal voorwaarden worden voldaan om de waarde van de sociaaleconomische geschiedschrijving te kunnen blijven waarborgen. Het instituut is geïnteresseerd in alle informatie die gebruikt kan worden voor sociaalhistorisch onderzoek, zoals archieven, manuscripten, brieven, notulen, pamfletten etc.²⁹ Inhoudelijk verzamelt het instituut

---

²⁸ "Over IISG | IISG." International Institute of Social History. Accessed September 3, 2020. <https://iisg.amsterdam/nl/over>.

²⁹ "Deponeren Van Collecties | IISG." International Institute of Social History. Geraadpleegd op 22 September 2020. <https://iisg.amsterdam/nl/collecties/opbouwen>.

voornamelijk informatie met betrekking tot niet-statelijke actoren, zoals arbeidsverhoudingen, protest- en emancipatiebewegingen, stakingen, van overal ter wereld.

De archiefcollectie van het komitee is in 2003 aan het IISG geschonken en dient voor zowel hoofdstuk 2 als 3 als primaire bron voor de analyse.³⁰ Dit is ook meteen de beperking van dit onderzoek, omdat er hiermee een eenzijdig perspectief ontstaat. Aangezien juist de rol van het komitee wordt onderzocht, is de archiefcollectie echter van cruciaal belang. Door een analyse van de primaire bronnen te koppelen aan de secundaire literatuur worden de deelvragen en de hoofdvraag beantwoord. Deze casestudie hoopt hiermee een bijdrage te kunnen leveren binnen het grotere debat over de rol van niet-statelijke actoren binnen de internationale betrekkingen.

---

³⁰ Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam). *Archief Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam)*.

Hoofdstuk 1 – Theoretisch kader: statelijke actoren versus niet-stataelijke actoren

Dit hoofdstuk geeft een theoretisch kader bij de rol van niet-stataelijke actoren binnen de internationale betrekkingen. Hiermee wordt de volgende deelvraag beantwoord: ‘Wat heeft gezorgd voor de toename van niet-stataelijke actoren en wat is het wetenschappelijke debat omtrent niet-stataelijke actoren (in Nederland)?’ Binnen de internationale betrekkingen staat het onderzoeken van zowel buitenlandse als stataelijke betrekkingen centraal. Langzamerhand heeft er een verschuiving plaatsgevonden van het idee dat de staat als unitaire en belangrijkste actor fungeert, zoals bij de dominante internationale betrekkingen theorie het realisme, naar het idee dat niet-stataelijke actoren een steeds belangrijker rol spelen, zoals bij het liberalisme.³¹ Historicus Jan Eckel beweert dat deze verschuiving duidelijk zichtbaar is geworden na de Tweede Wereldoorlog.³² Daarnaast is het aantal niet-stataelijke actoren na de Koude Oorlog sterk toegenomen.³³ Een voorbeeld hiervan is de opstand in Mexico door de protesten van de zapatisten. Hierdoor zijn over de hele wereld solidariteitsgroepen ontstaan.³⁴

Toename van niet-stataelijke actoren

Het huidige beeld van de politiek wordt niet enkel gedomineerd door mannen in driedelige pakken op internationale conferenties, maar ook door jonge klimaatactivisten, zoals de internationale, sociale beweging Extinction Rebellion.³⁵ Het feit dat niet-stataelijke actoren een steeds groter podium hebben gekregen binnen de internationale betrekkingen is historisch te verklaren door verschillende ontwikkelingen die hieraan vooraf zijn gegaan.

Historici De Graaf en Hellema stellen dat er twee opvallende ontwikkelingen zijn die een grote rol hebben gespeeld bij het toenemen van niet-stataelijke actoren. Ten eerste die van de toenadering tussen de ‘klassieke diplomatieke wereld’, van ministeries van Buitenlandse

---

³¹ Tim Dunne, Lene Hansen en Colin Wight, ‘The end of International Relations theory?’, *European Journal of International Relations* 19 (2013) 405–425.

³² Jan Eckel, ‘The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the changing fate of human rights activism from the 1940s through the 1970s’, *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 4 (2013) 183–214.

³³ De Graaf, Hellema en van Damme, *Civic diplomacy: diplomatie tussen macht en mensenrechten: in honor of Jan Terlaak*.

³⁴ Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’.

³⁵ NOS.nl - Nieuws, Sport en Evenementen | Nederlandse Omroep Stichting. *Politie beëindigt blokkade extinction rebellion in Amsterdam*. (21-08-2020). Geraadpleegd op 23 september 2020. <https://nos.nl/artikel/2349260-politie-beeindigt-blokkade-extinction-rebellion-in-amsterdam.html>

Zaken en van ambassades', en die van de wereld van ngo's en activisten.³⁶ Waar vredesactivisten, antiapartheidsorganisaties en Derde Wereldgroepen in de jaren zestig en zeventig eerst nog tegenover de ministeries van Buitenlandse Zaken stonden, nam dit in de jaren tachtig en negentig een wending. Het nut van deze ngo's en solidariteitsbewegingen werd steeds meer erkend door ministeries van Buitenlandse Zaken en langzamerhand begonnen deze niet-statelijke actoren hun plek aan tafel in de besluitvorming te veroveren. Tegelijkertijd beseften ngo's het belang van de statelijke actoren in het speelveld en benutten zo hun mogelijkheid om direct invloed uit te oefenen.³⁷ Een tweede ontwikkeling is het steeds opvallender optreden van ngo's en activisten.³⁸ Ngo's zijn zich in de loop van de jaren tachtig en negentig steeds duidelijker als spelers in de internationale arena gaan manifesteren. Op internationale bijeenkomsten en conferenties zochten zij de publiciteit met als gevolg dat de publieke opinie hier steeds meer door werd beïnvloed.

Sommige auteurs, waaronder de historicus Eckel, stellen dat ngo's al voor de jaren tachtig een belangrijke positie innamen in de politieke arena. Volgens Eckel kunnen ngo's beschouwd worden als de belangrijkste drijvende kracht achter de internationale mensenrechtenpolitiek na de Tweede Wereldoorlog.³⁹ Dit standpunt bevestigt het belang en het toenemen van de niet-statelijke organisaties en actoren, zelfs al voor het einde van de Koude Oorlog.

Niet-statelijke actoren in Nederland

Ondanks de toename van niet-statelijke actoren, is de rol van sommige van deze actoren ondervertegenwoordigd in de geschiedschrijving. Niet-statelijke actoren omvatten alle actoren in het publieke domein, waaronder solidariteitsbewegingen. Ook in Nederland zijn niet-statelijke actoren actief. Een voorbeeld van een organisatie die na de Tweede Wereldoorlog naar voren trad is de katholieke vredesbeweging Pax Christi.

Historicus Maarten van den Bos plaatste de geschiedenis van Pax Christi Nederland in zijn boek *Mensen van goede wil: een geschiedenis van de katholieke vredesbeweging Pax*

---

³⁶ De Graaf, Hellema en van Damme, *Civic diplomacy: diplomatie tussen macht en mensenrechten: in honor of Jan Terlaak*.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

³⁹ Eckel, 'The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the changing fate of human rights activism from the 1940s through the 1970s'.

Christi 1948-2013 in een bredere context.⁴⁰ Van Den Bos analyseert Pax Christi hierin van binnenuit in plaats van te kijken naar de vorming van de achterban. Pax Christi functioneerde in de beginjaren als overwegend geestelijke beweging waar gebed en bezinning centraal stonden. Pax Christi speelde een sleutelrol begin jaren tachtig samen met het Interkerkelijk Vredesberaad (IKV) in de strijd tegen nucleaire wapens.⁴¹ Pax Christi maakte deel uit van de actiegroep Komitee Kruisraketten Nee (KKN), die op 29 oktober 1983 meer dan een half miljoen mensen in Den Haag achter zich wist te scharen om te demonstreren tegen kruisraketten. Het kabinet-Lubbers I stemde, mede onder invloed van de protesten, uiteindelijk voorwaardelijk in met het uitstellen van het plaatsen van de kruisraketten.⁴² Pax Christi is hiermee een voorbeeld van een niet-statelijke actor die politieke invloed wist uit te oefenen.

In de jaren zestig trad mensenrechtenorganisatie Amnesty International steeds duidelijker naar voren in Nederland. Historicus Bastiaan Bouwman heeft de opkomst van Amnesty Nederland in de jaren zestig en zeventig geanalyseerd. In de jaren zeventig was er een sterke toename van mensenrechtenactivisme, met name in het Westen.⁴³ De afdeling wist goed in te spelen op de morele verbeeldingskracht door mensen het idee te geven dat actief participeren van belang was. Professionalisering van de organisatie zorgde er voor dat mensen massaal betalend lid werden, maar dat het aantal actieve leden afnam. De Nederlandse afdeling bevond zich relatief dicht bij de staat. Dit betekende dat het belang van zijn apolitieke identiteit kon worden geëvenaard door het vermogen samen te werken met de overheid.⁴⁴ Dit ligt in lijn met waar Philip Taylor voor pleit, namelijk het gelijkstellen van niet-statelijke actoren aan statelijke actoren.⁴⁵

In 2017 onderzochten historici Rimko van der Maar en Joppe Schaaper de rol van Cubasymphathisanten in Nederland. Volgens Van Der Maar en Schaaper is de Cubaanse solidariteitsbeweging ondervertegenwoordigd in de Nederlandse geschiedschrijving over de jaren zestig.⁴⁶ Op basis van primaire bronnen, onder andere afkomstig uit het IISG, stelt hun artikel dat deze beweging meer wetenschappelijke aandacht verdient, omdat de geschiedenis van deze beweging licht werpt op een aantal belangrijke zaken.

---

⁴⁰ Maarten van den Bos, *Mensen van goede wil: een geschiedenis van de katholieke vredesbeweging Pax Christi 1948-2013* (Wereldbibliotheek, 2015).

⁴¹ Ibidem.

⁴² Van den Bos, *Mensen van goede wil: een geschiedenis van de katholieke vredesbeweging Pax Christi 1948-2013*.

⁴³ Bastiaan Bouwman, 'Outraged, yet moderate and impartial: the rise of Amnesty International in the Netherlands in the 1960s and 1970s', *BMGN-Low Countries Historical Review* 132 (2017) 53–74.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Taylor, *Nonstate actors in international politics: from transregional to substate organizations*.

⁴⁶ Rimko Van der Maar en Joppe Schaaper, 'Socialisme onder de zon', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130 (2017) 197–223.

De Cubaanse revolutie kan worden gezien als het beginpunt van maatschappelijke veranderingen en het politieke protest in de jaren zestig. Deze revolutie zorgde ervoor dat oudere en jongere activisten zich in Nederland als Cubasymphisanten op kleine schaal organiseerden. Ze gingen op zoek naar buitenlandse alternatieve bronnen, verspreidden informatie en zetten communicatiekanalen op in binnen- en buitenland.⁴⁷ Latere solidariteitsbewegingen bouwden hierop voort. De Cubaanse regering speelde een belangrijke rol in het engagement van de toenmalige solidariteitsbewegingen. Cubasymphisanten werd het gevoel gegeven dat zij onderdeel waren van een brede, transnationale solidariteitsbeweging, die uiteindelijk medeverantwoordelijk was voor het succes van de Cubaanse revolutie.⁴⁸ Het actieve buitenlandse politieke beleid van de regering in Havana leverde ook een bijdrage aan de ontdekking van de ‘derde wereld’ rond 1968. Cuba werd een ontmoetingsplaats voor activisten, studenten en intellectuelen uit het Westen.⁴⁹

Daarnaast heeft Van Der Maar onderzoek verricht naar de spanning tussen de publieke opinie en de overheid in relatie tot de Vietnamoorlog van 1965 tot 1973. Het Amerikaanse optreden in Vietnam bracht de gemoederen wereldwijd flink in beroering in de jaren zestig en zeventig. In Nederland lieten actiecomités, studenten, politici en academici hun proteststem horen en braken er regelmatig rellen uit in de hoofdstad.⁵⁰ Tot op heden is er relatief weinig onderzoek verricht naar de invloed van het maatschappelijke verzet tegen de Vietnamoorlog op regeringen in West-Europa en de Verenigde Staten. Van Der Maar probeert dit historische gat voor Nederland op te vullen. Uit zijn bevindingen blijkt onder andere dat de protesten geen beduidende invloed hebben gehad op de Nederlandse regering, maar dat er wel voorbeelden zijn van bescheiden successen. Zo leidde een parlementair protest, dat de regering opriep bij de VS aan te dringen op stopzetting van de bombardementen op Noord-Vietnam, ertoe dat toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns zijn bezorgdheid uitte bij de Amerikaanse regering. De Vietnamprotesten zorgden ervoor dat men oog kreeg voor de ongelijkheid tussen het Westen en de derde wereld.⁵¹

Daarnaast beschrijft Duco Hellema in *Johnson Moordenaar! De kwestie Vietnam in de Nederlandse politiek 1965-1975* hoe de kwestie-Vietnam aanvankelijk vooral speelde in een

---

⁴⁷ Van der Maar en Schaaper, ‘Socialisme onder de zon’.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Rimko Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president: Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973* (Utrecht University, 2007).

⁵¹ Ibidem.

kleine kring activisten, maar zich in 1967 uitbreidde naar een breder publiek.⁵² De achterliggende motieven van het protest zijn niet altijd even gemakkelijk aan te geven stelt Hellema, omdat deze voortkwamen uit onvrede over allerlei maatschappelijke zaken. Volgens Hellema heerste er zowel afkeer tegen de Verenigde Staten en de Koude Oorlog als solidariteit met de derde wereld, afkeer van de welvaartsstaat, moderne technologie en ‘het establishment’. Een ander zichtbaar gevolg van de protesten tegen de Vietnamoorlog is het Medisch Comité Nederland-Vietnam (hierna: MCNV), wat nog altijd bestaat. Uit solidariteit gaven veel Nederlanders geld, vanwege de verontwaardiging over de onmenselijke oorlogsvoering in Vietnam. Het MCNV stuurde medische goederen en medicijnen en bleef solidariteitsacties organiseren, ook na de oorlog in 1975.⁵³

Bovenstaande uiteenzetting van een selectie literatuur laat zien dat er het een en ander is onderzocht over niet-statelijke actoren en maatschappelijk activisme, waaronder internationale solidariteitsbewegingen. Zoals het in de geschiedschrijving over de jaren zestig ontbrak aan informatie over het Cubaanse solidariteitskomitee, ontbreekt het in de geschiedschrijving over de jaren negentig aan informatie over het Nederlandse solidariteitskomitee Mexico. Dit terwijl het internationale solidariteitsnetwerk van de zapatisten gezien kan worden als een van de meest wijdverspreide bewegingen van de twintigste eeuw.⁵⁴ Het volgende hoofdstuk gaat eerst in op de groeiende internationale solidariteitsbeweging van de zapatisten en bouwt voort op het ontstaan van het komitee.

---

⁵² Peter van Eekert, Duco Hellema en Adrienne van Heteren, *Johnson moordenaar!: de kwestie Vietnam in de nederlandse politiek: 1965-1975* (Jan Mets, Amsterdam, 1986).

⁵³ "Geschiedenis." MCNV - For Health and Development in South East Asia. Geraadpleegd op 1 oktober 2020. <https://mcnv.org/nl/wie-wij-zijn/wie-wij-zijn-geschiedenis/>.

⁵⁴ Gulewitsch, 'Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising'.

Hoofdstuk 2 – Opkomst van het Nederlandse solidariteitskomitee, de vroege jaren: 1994-1996

In het vorige hoofdstuk is naar voren gekomen dat het aantal niet-statelijke actoren na de Tweede Wereldoorlog sterk is toegenomen. In de Nederlandse geschiedschrijving zijn een aantal van deze niet-statelijke actoren ondervetegenwoordigd, waaronder de rol van het Nederlandse solidariteitskomitee. In dit hoofdstuk staat de deelvraag centraal: ‘Hoe is het Nederlandse solidariteitskomitee ontstaan in 1994 tijdens de opkomst van de internationale solidariteitsbeweging van de zapatisten tussen 1994 en 1996?’

Het komitee begon als kleinschalige organisatie, die onder andere als doel had om mensen van informatie te voorzien over de schrijnende situatie van de inheemse bevolking in Mexico. Het komitee onderhield contact met zowel de zapatisten als met andere Europese solidariteitsgroepen. Hierdoor ontstond een evenwichtige, wederkerige relatie tussen de zapatisten en transnationale activisten, zoals die van het komitee.⁵⁵ Journalisten en andere geïnteresseerden in de Mexicaanse situatie toonden regelmatig interesse in het archief van het komitee. In dit hoofdstuk wordt gekeken wat de doelstelling van het komitee was en welke rol zij wilden vervullen. Eerst zal de context worden geschetst van de opkomst van de internationale solidariteitsbeweging van de zapatisten in de periode tussen 1994 en 1996.

De internationale beweging van de zapatisten

De beweging die de zapatisten zijn begonnen, wordt ook wel gezien als een van de meest wijdverspreide politieke bewegingen van de twintigste eeuw.⁵⁶ Het solidariteitsnetwerk van de zapatisten bestond uit talloze organisaties met 88 formele organisaties in de Verenigde Staten, en met leden uit Canada, Europa en de Verenigde Staten.⁵⁷ Het netwerk omvatte groepen met een verschillende achtergronden: mensenrechtengroeperingen, antiglobaliseringsgroepen, anarchisten, marxisten, socialisten, religieuze organisaties en groepen die uitsluitend uit solidariteit met de zapatisten waren gevormd.⁵⁸ De groeiende aversie tegen het opkomende

---

⁵⁵ Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’.

⁵⁶ Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’.

⁵⁷ Thomas Olesen, ‘The transnational Zapatista solidarity network: an infrastructure analysis’, *Global Networks* 4 (2004) 89–107.

⁵⁸ Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’.

neoliberalisme, de mondialisering en het kapitalisme waren oorzaken voor het ontstaan van het globale netwerk van de zapatisten. Dit verklaart echter niet volledig, waar deze solidariteit vanuit de hele wereld vandaan kwam.⁵⁹ De Graaf en Hellema lieten eerder al zien dat niet-staatelijke actoren, waaronder ngo's en solidariteitsbewegingen, zich in de loop van de jaren tachtig en negentig steeds duidelijker als spelers vestigden in de internationale politiek.⁶⁰

Olesen beweert dat de zapatisten hun lokale problematiek van de toenemende ongelijkheid van de inheemse bevolking, wisten te plaatsen in een breder globaal kader, namelijk dat van groeiende aversie tegen het neoliberalisme.⁶¹ In de tweede plaats is de groeiende mate van solidariteit te herleiden tot de massacommunicatie van de zapatisten, waarbij veelvuldig gebruik werd gemaakt van het internet, iets wat tot dan toe niet eerder op deze schaal was vertoond.⁶² Ten derde heeft Ondercommandant Marcos, de woordvoerder van het EZNL, een grote rol gespeeld bij het verspreiden van de boodschap van de zapatisten. Marcos wordt door aanhangers gezien als een charismatisch leider.⁶³ Hij wordt vergeleken met andere Latijns-Amerikaanse guerrillahelden, zoals de Argentijnse Che Guevara, die een grote rol heeft gespeeld bij de Cubaanse revolutie in de jaren zestig.⁶⁴ Marcos zag zichzelf niet als leider van de zapatisten, omdat dat niet in het plaatje paste van een antiautoritaire groep, waarbij werd gestreefd naar gelijkheid.⁶⁵ Zijn bekende uitspraken hebben een belangrijke rol gespeeld bij het ontstaan van de internationale solidariteitsbewegingen van de zapatisten.⁶⁶

Uitspraken als 'Sorry for the inconvenience, but this is a revolution', maakten hem in korte tijd bekend bij een groot publiek waar hij werd onthaald als revolutionair leider.⁶⁷ De symboliek van het EZLN is gebaseerd op de 'indiaanse bevrijdingstheologie', die op haar beurt leunt op de twee Mayagodheden, de god van de duisternis en de god van het licht. Marcos droeg altijd een bivakmuts als symbool voor de talloze mensen zonder gezicht, naam en identiteit.⁶⁸ Deze Ondercommandant weigerde hiermee zijn echte identiteit te onthullen en fungeerde als 'spiegel' voor de onderdrukkingen die de mensen in Chiapas ervoeren. Mede dankzij zijn

---

⁵⁹ Sarah Washbrook, 'The Chiapas uprising of 1994: Historical antecedents and political consequences', *The Journal of Peasant Studies* 32 (2005) 417–449.

⁶⁰ De Graaf, Hellema en van Damme, *Civic diplomacy: diplomatie tussen macht en mensenrechten: in honor of Jan Terlaak*.

⁶¹ Olesen, 'Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?'

⁶² María Elena Martínez-Torres, 'Civil society, the Internet, and the Zapatistas', *Peace Review* 13 (2001) 347–355.

⁶³ Daniela Di Piramo, *Political Leadership in Zapatista Mexico: Marcos, Celebrity, and Charismatic Authority* (zp 2010).

⁶⁴ Van der Maar en Schaaper, 'Socialisme onder de zon'.

⁶⁵ Di Piramo, *Political Leadership in Zapatista Mexico: Marcos, Celebrity, and Charismatic Authority*.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Desirée A. Martín, "'Excuse the Inconvenience, but This Is a Revolution': Zapatista Paradox and the Rhetoric of Tourism', *South Central Review* 21 (2004) 107–128.

⁶⁸ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 4. Reportage Remko van Broekhoven: 'Waarom linkse activisten zo idolaat zijn van de zapatisten'. December 1996.

esthetische en politieke representatie wist hij de stemmen van de Maya-bevolking te vertalen naar een taal, die begrepen kon worden binnen het dominante westerse paradigma. Zijn rol was cruciaal bij een nauwkeurige vertaling van de stemmen van de inheemse bevolking.⁶⁹

Het transnationale netwerk van de zapatisten was sterk geglobaliseerd en gebaseerd op wederkerigheid.⁷⁰ Dit komt ook naar voren uit een brief, die is gericht aan het comité, afkomstig van onder andere Ondercommandant Marcos. In deze brief wordt in de wij-vorm gesproken, wat zorgde voor een gevoel van saamhorigheid. Daardoor voelden de activisten zich waarschijnlijk onderdeel van een groter geheel. Dit gevoel is terug te vinden in de framingtheorie, waarmee Gulewitsch het handelen van de zapatisten heeft geanalyseerd. Gulewitsch stelt dat de Zapatista-leiders hun communicatie bewust strategisch analyseerden, zodat deze weerklank vonden met het overtuigen van potentiële activisten.⁷¹

Eén van de hoofdpunten van het politieke programma van de zapatisten was het motto ‘mandar obediciendo’, oftewel ‘regeren door te gehoorzamen’.⁷² Dit houdt in dat de zapatisten hun achterban wilden betrekken bij het besluitvormingsproces. Het EZLN riep in 1994 alle solidariteitsgroepen op om een enquête in te vullen, teneinde aan deze belofte te voldoen.⁷³ Deze enquête was volgens het EZLN het bewijs dat het zijn belofte nakwam om ‘gehoorzaam te besturen’ en dat het op een serieuze wijze op zoek was naar een gezamenlijke politieke oplossing in hun strijd tegen de ongelijke behandeling van de inheemse bevolking. Deze betrokkenheid heeft echter niet uitgepakt zoals het comité in eerste instantie had gehoopt. Dit komt naar voren in hoofdstuk drie, waar de intercontinentale bijeenkomst van de zapatisten in Mexico irritatie opwekte bij het comité.

Het Nederlandse solidariteitscomité Mexico

Niet lang nadat de opstand van de zapatisten was uitgebroken, verzamelde zich eind januari 1994 ergens in Amsterdam een groepje sympathisanten, dat op zijn beurt iets wilde bijdragen aan de strijd tegen de groeiende ongelijkheid van de inheemse bevolking in Chiapas.

---

⁶⁹ A Duklau, ‘The Zapatistas through Postcolonial Eyes-What is the Significance of a Postcolonial Approach to the EZLN?’ (2013).

⁷⁰ Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’, 255-267.

⁷¹ Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’.

⁷² Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. 20 mei 1996.

⁷³ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Correspondentie zapatisten aan solidariteitsgroepen. 1994.

Aanvankelijk ontstond het komitee als een platform-organisatie, waarin verschillende organisaties deelnamen. Aangezien er meer organisaties actief bezig waren met de Zapatista-opstand werd besloten tot de oprichting van het gezamenlijke solidariteitskomitee.⁷⁴

De informatie over het komitee is schaars, in de Nederlandse pers is nauwelijks informatie te vinden over het komitee. De collectie van het IISG dient als primaire bron voor het onderzoek naar het ontstaan en verdwijnen van het komitee. De website van het komitee is opgeheven nadat het komitee is ontbonden, maar uit de correspondentie tussen het komitee, geïnteresseerde leden en andere solidariteitsgroepen komt informatie boven water over zowel de doelstelling als de achtergrond van het komitee. Statuten, notulen of een ledenadministratie ontbreken en vormen dus geen bron van informatie. De bezigheden van het komitee bestonden uit verschillende activiteiten, waaronder het aanvullen van de schaarse informatie over de situatie in Mexico, die naar voren kwam via de zapatisten en Mexicaanse contacten van het komitee.⁷⁵ Hiervoor werden persberichten verzonden, interviews gegeven aan de media en er werd een eigen Mexico nieuwsbrief, genaamd ‘Zapata’, in het leven geroepen.⁷⁶

Daarnaast was het komitee bezig met het uitoefenen van directe druk op de Mexicaanse regering. Hiermee wilde het komitee bewerkstelligen, dat zij politieke invloed konden uitoefenen als niet-statelijke organisatie bij een gevestigde statelijke organisatie zoals de Mexicaanse regering. Hiervoor zijn onder andere een protestbriefactie georganiseerd en er heeft een manifestatie plaatsgevonden bij de Mexicaanse ambassade in Den Haag op 8 april 1994.⁷⁷ Het komitee probeerde hiermee politieke invloed uit te oefenen op de Mexicaanse regering, al leidde dit niet tot verandering van het politieke beleid in Mexico, noch van de Nederlandse diplomatieke instelling jegens Mexico. Pax Christi had in de jaren tachtig van de vorige eeuw met zijn gezamenlijke demonstratie tegen nucleaire wapens wel honderdduizenden mensen op de been weten te brengen. Dit heeft geleid tot het uitstellen door de Nederlands regering van het plaatsen van kruisraketten in de jaren '80 van de vorige eeuw.⁷⁸ Blijkbaar konden meer mensen zich vinden in de boodschap van Pax Christi, dan in die van het komitee. Een brief van komitee gericht aan de toenmalige Ambassadeur van Mexico, Ezequiel Padillo, leverde ook

---

⁷⁴ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Correspondentie betreft: Solidariteitskomitee Mexico/Resistencia Mexicana. 20 augustus 1994.

⁷⁵ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Subsidieaanvraag solidariteitstour Mexico. 11 augustus 1994.

⁷⁶ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

⁷⁷ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Subsidieaanvraag solidariteitstour Mexico. 11 augustus 1994.

⁷⁸ Van den Bos, *Mensen van goede wil: een geschiedenis van de katholieke vredesbeweging Pax Christi 1948-2013*.

geen concrete resultaten op.⁷⁹ In deze brief spoort de redactie van het comité de Mexicaanse regering aan om openlijk en op een eerlijke manier met een oplossing te komen voor de ‘betreurenswaardige situatie van de meerderheid van de Mexicaanse bevolking, de mensenrechten en de democratie.’⁸⁰

De activiteiten en acties van het comité werden georganiseerd door een onbekend aantal vrijwilligers. Het comité verkreeg zijn inkomsten door het organiseren van benefieten, de uitgave van de ‘Zapata’-nieuwsbrief en via de verkoop van *merchandise* op bijeenkomsten, zoals t-shirts, cassettebandjes, foto’s, brochures, kalenders.⁸¹ Daarnaast ontving het comité ‘hier en daar’ nog donaties.⁸² De belangrijkste uitgaven bestonden uit het drukken van de nieuwsbrief, het organiseren van de tournees die het comité hield om informatie te verspreiden en de kosten voor het organiseren van manifestaties.⁸³ Ook werden subsidies aangevraagd voor de organisatie van diverse projecten en voor de ‘coördinatie van civiele activiteiten voor de nationale bevrijding’, oftewel de CONAC-LN in Mexico, te ondersteunen.⁸⁴ Zo werd het Mexicaanse volk ook indirect via de CONAC-LN financieel gesteund in zijn strijd voor vrijheid, land, democratie en gerechtigheid.⁸⁵ Het comité vervulde hiermee een bescheiden financiële rol voor de zapatisten.

De verscheidene bijeenkomsten die het comité organiseerden, werden op ‘laagdrempelige’ locaties gehouden om een zo breed mogelijk publiek te bereiken.’ Hoewel er niet veel bekend is over de precieze omvang van het comité, schrijft Jeroen ten Dam, actief lid en tevens schenker van de collectie aan het IISG, hierover het volgende: ‘Our group, as small as it is, is still alive and kicking.’⁸⁶ De politieke kleur van het comité wordt nergens expliciet vermeld, behalve dat het om een ‘collectief van individuen gaat zonder politiek-electorale of andere bijbedoelingen’.⁸⁷ Het comité spreekt zich net als de zapatisten duidelijk

---

⁷⁹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Brief naar Ambassadeur van Mexico, Ezequiel Padillo. 1994.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

⁸² Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ CONAC-LN (coördinatie van civiele activiteiten voor de nationale bevrijding) werd in februari 1994 opgezet als steunbetuiging aan het EZLN en in solidariteit met de elf strijdpunten van het EZLN. In maart startte de juridische commissie van de CONAC-LN met het geven van juridisch en wettelijk advies aan het EZLN. Vanaf dat moment werd de CONAC-LN ook de wettelijke vertegenwoordiger van het EZLN, zowel in Mexico als internationaal gezien.

⁸⁵ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Subsidieaanvraag solidariteitstour Mexico. 11 augustus 1994.

⁸⁶ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Correspondentie met Elaine Katzenberger. 26 april 1995.

⁸⁷ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

uit tegen het neoliberalisme, de heersende economische ideologie van de westerse landen.⁸⁸ Het antiautoritaire en de afkeer van de toenemende macht van de Verenigde Staten ten aanzien van de rest van de wereld, komt naar voren uit een achtergrondartikel in de eerst verschenen ‘Zapata’ nieuwsbrief. De redactie schrijft: ‘Onder de paraplu van deze ideologie [neoliberalisme] voeren de industriële grootmachten hun Globaliseringspolitiek die streeft naar kapitalisme op wereldschaal.’⁸⁹ Het ondertekenen van de NAFTA door Mexico, Canada en de Verenigde Staten past in het beeld van de protesten tegen de Vietnamoorlog in de jaren ‘60 van de vorige eeuw. Daarbij nam de afkeer van het handelen van de Verenigde Staten ook steeds meer toe sinds bekend werd welke gevolgen de Amerikaanse bombardementen hadden voor de bevolking in Vietnam.⁹⁰

Voor het comité was het gedachtengoed van de zapatisten met hun onorthodoxe visie op de politieke strijd een grote inspiratiebron.⁹¹ De zapatisten streden immers voor een nieuw politiek bestel, waarin uitbuiting geen plaats meer heeft en waarin de politieke strijd niet verzandt in een gevecht tussen partijkopstukken om verkiesbare plaatsen. In eerste instantie herkende het comité zijn ideeën en meningen in de manier waarop de zapatisten de huidige geglobaliseerde samenleving beoordeelden, evenals de manier waarop ze dachten over het bedrijven van politiek en het nemen van beslissingen.⁹² Het comité kreeg hier na verloop van tijd echter ook kritiek op, want ondanks het feit dat de zapatisten streefden naar het uitwisselen van ideeën werd de kritiek van het comité door de zapatisten niet serieus genomen. Hieraan wordt in hoofdstuk drie meer aandacht besteed.

Europese ontmoetingen: van succes naar een mislukte staatsgreep

In Europa ontstonden er ook andere bewegingen uit solidariteit met de zapatisten, zoals in Spanje, Italië, Frankrijk, België en Duitsland. Het comité stelde zich van het begin af aan actief op door Europese bijeenkomsten bij te wonen en contact te onderhouden met andere bewegingen. De eerste ontmoeting in Berlijn in 1994 was wegens de grote belangstelling

---

⁸⁸ Richard Stahler-Sholk, ‘Resisting neoliberal homogenization: The Zapatista autonomy movement’, *Latin American Perspectives* 34 (2007) 48–63.

⁸⁹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

⁹⁰ Van der Maar, *Welterusten mijnheer de president: Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973*.

⁹¹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

⁹² *Ibidem*.

volgens het comité een succes te noemen en er werden al snel plannen gemaakt voor een volgende bijeenkomst.⁹³ Hoewel het comité er aan het begin nog niet over uit was welke vorm dit internationale netwerk zou moeten aannemen, leek het in eerste instantie enthousiast. De drang naar activisme was groot, gezien er bijna tweemaandelijks activiteiten plaatsvonden, zo blijkt uit het activiteitenoverzicht van 1994-1996.⁹⁴ Voor het delen van deze drang met soortgelijke groepen, ontstond veel inspiratie. De internationale beweging van de zapatisten bleef bovendien groeien. De zapatisten beseften goed het belang van hun internationale solidariteitsnetwerk als bescherming tegen repressieve maatregelen van lokale en nationale autoriteiten.⁹⁵ De zapatisten konden door hun grote achterban makkelijker een punt maken bij de Mexicaanse regering in hun strijd tegen de ongelijke behandeling van de inheemse bevolking.⁹⁶ Zowel in Europa als in Mexico werden hiervoor steeds meer bijeenkomsten georganiseerd.

Tegelijkertijd ontstonden tussen de Europese solidariteitsgroepen langzamerhand verschillen in de politieke koers. Het comité wilde kritisch blijven tegenover de zapatisten en niet als ‘een stel fellow travellers achter de nieuwe ‘postmoderne revolutionairen’ aan te hollen en onze ogen te sluiten voor alles wat ons niet zint’.⁹⁷ Het comité sprak zich steeds kritischer uit over de zapatisten, omdat zij niet reageerden op ruzies en conflicten in het Europees solidariteitsnetwerk.⁹⁸ Er waren immers verschillende groepen, zoals Italiaanse groeperingen, die het solidariteitsnetwerk in verschillende steden en landen probeerden te monopoliseren.⁹⁹ Uit de correspondentie tussen het comité en het Belgische Mexicocomité Gent komt bijvoorbeeld naar voren: ‘Het lijkt erop dat de Italianen in Brescia de boel lekker aan het centraliseren en homogeniseren zijn. Dat is iets waar wij absoluut geen heil in zien (...).’¹⁰⁰ In september 1995 hadden enkele Italiaanse groeperingen geprobeerd de macht naar zich toe te trekken door een *coup d'état*, maar het plan mislukte.¹⁰¹ Drie maanden eerder dan gepland organiseerde de Italiaanse solidariteitsgroep een bijeenkomst om een Europees centraal

---

⁹³ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata ‘Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico’ uit 1994.

⁹⁴ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

⁹⁵ Olesen, ‘The transnational Zapatista solidarity network: an infrastructure analysis’.

⁹⁶ Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’.

⁹⁷ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 6. Correspondentie van het comité met een geïnteresseerde. 2 augustus 1998.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

¹⁰⁰ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 3. E-mail correspondentie met Mexicocomité Gent. 21 september 1995.

¹⁰¹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

secretariaat op te richten dat de solidariteitscampagnes en in- en uitgaande informatie zou coördineren.¹⁰² Dit ging uiteindelijk niet door, aangezien het voorstel werd verworpen. Tot grote teleurstelling van het Nederlandse comité werd deze mislukte poging niet openlijk bekritiseerd tijdens de Europese solidariteitsbijeenkomst in Parijs in januari 1996.¹⁰³ Het comité vroeg zich in hun afscheidsbrief openlijk af wat het nut was van een antiautoritaire strijd steunen als je moest deelnemen aan een netwerk waar ‘een stel volledig autoritaire en centralistische groepen keer op keer proberen hun ideeën en plannen aan iedereen op te leggen.’¹⁰⁴

Uit dit hoofdstuk is naar voren gekomen hoe het comité ontstond tijdens de groeiende internationale solidariteitsbeweging van de zapatisten. Ondanks de druk die het comité probeerde uit te oefenen bij de Mexicaanse ambassade om de situatie van de inheemse bevolking in Mexico te verbeteren, lukte het niet om veel politieke invloed uit te oefenen. Het comité vervulde een bescheiden financiële rol door subsidies aan te vragen voor organisaties in Mexico, die de inheemse bevolking ondersteunden. De kritiek op het Europese solidariteitsnetwerk en de zapatisten nam steeds verder toe en uiteindelijk leidde deze combinatie van factoren tot het ontbinden van het comité. In hoofdstuk drie wordt verder ingegaan op deze kritiekpunten en andere ontwikkelingen die hebben geleid tot het ontbinden van het comité.

---

¹⁰² Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

Hoofdstuk 3 – De ondergang van het Nederlandse solidariteitskomitee, de laatste jaren: 1996-1998

Naar aanleiding van de Europese bijeenkomst in Brescia ontstonden de eerste twijfels over het functioneren van het Europese solidariteitsnetwerk.¹⁰⁵ Ook werd tot ongenoegen van het komitee op interne ruzies en conflicten nooit gereageerd door de zapatisten. De kritische houding van het komitee werd niet altijd gewaardeerd.¹⁰⁶ Uiteindelijk leidde een combinatie van deze factoren tot het ontbinden van het komitee. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar de ontwikkelingen die hebben geleid tot het ontbinden van het komitee in 1998. De vraag die centraal staat luidt: ‘Welke ontwikkelingen in de periode tussen 1996 en 1998 hebben geleid tot het ontbinden van het Nederlandse solidariteitskomitee?’ Deze ontwikkelingen geven inzicht in de manier van het functioneren van het komitee en dragen daarmee bij aan de vraag welke rol het komitee vervulde in de laatste jaren van haar bestaan.

Het begin van het einde

Het anti-autoritarisme dat voortkwam uit de boodschap van het EZLN deed het komitee geloven in hun potentieel om radicale verandering teweeg te brengen. De zapatisten hadden een verfrissende aanpak met hun nadruk op maatschappelijke steun in plaats van politieke macht en er leek sprake te zijn van een open houding naar het buitenland.¹⁰⁷ Daarnaast wisten de zapatisten goed in te spelen op de verbeeldingskracht van hun transnationale netwerk, net als Amnesty Nederland eerder deed in de jaren zestig, zoals uit het eerder besproken onderzoek van Bouwman is gebleken.¹⁰⁸ Het belang van participatie speelde hierbij een grote rol en de zapatisten wisten een wederkerige relatie op te bouwen met hun netwerk.¹⁰⁹ Dit komt overeen met het eerder besproken onderzoek van Van Der Maar en Schaaper over de Cubasymphathisanten, waarbij de Cubaanse regering ook een belangrijke rol speelde in het engagement van de solidariteitsbeweging.¹¹⁰ De solidariteitsgroepen van de zapatisten werden aangesproken als ‘broeders, zusters’ en door te spreken vanuit de wij-vorm, werd een gevoel

---

¹⁰⁵ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

¹⁰⁶ Ibidem.

¹⁰⁷ Olesen, ‘The transnational Zapatista solidarity network: an infrastructure analysis’.

¹⁰⁸ Bouwman, ‘Outraged, yet moderate and impartial: the rise of Amnesty International in the Netherlands in the 1960s and 1970s’.

¹⁰⁹ Olesen, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’, 255-267.

¹¹⁰ Van der Maar en Schaaper, ‘Socialisme onder de zon’.

gecreëerd dat de activisten onderdeel waren van een groter geheel.¹¹¹

Tegelijkertijd ging de situatie van de inheemse bevolking er in Mexico niet op vooruit. Twee jaar na de opstand in 1994 werd Mexico geteisterd door een economische crisis en ingewikkelde politieke machtsspellen, waarbij de zapatisten werden onderdrukt.¹¹² Desondanks werd de strijd van de zapatisten steeds globaler gevoerd en sprak de strijdkreet *Ya Basta!* steeds meer mensen aan die tegen een levenswijze waren die afhankelijk was van consumptie en geld. De zapatisten beseften dat hun strijd voor vrijheid verbonden was met de vrijheid van iedereen, waar dan ook ter wereld.¹¹³

In 1996 werd de eerste intercontinentale solidariteitsbijeenkomst in Chiapas georganiseerd. Deze bijeenkomst stond in het teken van het uitwisselen van informatie over het neoliberalisme, zo blijkt uit een affiche van een infoavond over de ‘Zapatistas & De Intercontinentale Ontmoeting voor de mensheid en tegen het neo-liberalisme’.¹¹⁴ Deze intercontinentale ontmoeting van de zapatisten is te zien als voorbeeld van een ontmoetingsplaats, waar eerdergenoemde Van Der Maar en Schaap ook over schreven bij de Cubasymphisanten.¹¹⁵ Cuba werd een ontmoetingsplaats voor westerse intellectuelen als toegang naar de Derde Wereld. In 1968 werd er ook in Havana een groot Cultureel Congres georganiseerd, vergelijkbaar met de intercontinentale solidariteitsbijeenkomst in Chiapas, waar ideeën van Europese solidariteitsgroepen uit het westen werden uitgewisseld met Mexicaanse zapatisten.¹¹⁶ ‘De rijkdom aan ideeën is indrukwekkend’, zo werd na de slotbijeenkomst op 3 augustus 1996 door de Nederlandse journalist Barend de Voogd geconcludeerd.¹¹⁷ Op de bijeenkomst waren ook leden van het komitee aanwezig. Hoewel het een mooie kans was om ideeën uit te wisselen, nam het komitee niet alleen een kritische rol in tegenover andere Europese solidariteitsgroepen, maar ook ten opzichte van het optreden van de zapatisten bij de bijeenkomst, zoals bijvoorbeeld de bijna blinde verering van Ondercommandant Marcos.¹¹⁸

Ondanks dat Marcos een fundamentele rol heeft gespeeld bij de internationale strijd van de zapatisten, begon zijn populariteit ook tegen hem te werken. Zijn rol als nieuwe ‘messias’

---

¹¹¹ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Correspondentie zapatisten aan solidariteitsgroepen. 1994.

¹¹² Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Strijd van Zapatista's gaat iedereen aan. Frank Redemeijer. September 1996.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Affiche ‘Zapatistas & De Intercontinentale Ontmoeting voor de mensheid en tegen het neo-liberalisme’. 15 december 1996.

¹¹⁵ Van der Maar en Schaaper, ‘Socialisme onder de zon’.

¹¹⁶ Ibidem.

¹¹⁷ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Artikel door Barend de Voogd ‘Spiegel van de rebellie’. 1996.

¹¹⁸ Archiefcollectie Solidariteitscomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

zorgde ervoor dat mensen hun verstand verloren zodra Marcos ergens verscheen bij de internationale solidariteitsbijeenkomsten.¹¹⁹ Het oorspronkelijke doel van de bijeenkomsten om ideeën uit te wisselen ging hieraan voorbij. De bijna blinde verering van ‘Godenzoon Marcos’ begon in juli-augustus 1996 te knagen bij het comité. Als linkse organisatie paste het vastklampen aan een leidersfiguur niet in het plaatje.¹²⁰ Het comité beschrijft hoe tijdens de intercontinentale bijeenkomst van het EZLN mensen met camera’s rondrenden zodra Marcos verscheen.¹²¹ Het enthousiasme van de deelnemers was niet wederzijds terug te zien bij de EZLN-vertegenwoordigers tijdens de discussiewerkgroepen. Volgens het comité vielen sommige zelfs in slaap tijdens de discussies.¹²² Dit gedrag bevorderde niet het saamhorigheidsgevoel waar de zapatisten eerder hun bereik mee wist te vergroten. Ook in vergelijking met andere Europese solidariteitsgroepen was het comité beduidend kritischer, ondanks dat het comité kleiner was dan andere groepen. Uit correspondentie met een ander lid van het comité, die op dat moment in Spanje verbleef, komt naar voren dat:

Ik heb nu verschillende solidariteitscomitees leren kennen in Spanje, en die zijn over het algemeen veel talrijker dan het onze..., maar we zijn in vergelijking veel productiever en... veel kritischer. Hier is het één en al bewondering, ook bij het gewone volk en Marcos is zo’n beetje de nieuwe *Che*. Misschien is het wel een Nederlandse karaktertrek om kritischer te zijn (...). Ik vind het wel een aardige karaktertrek.¹²³

Het internationale solidariteitsnetwerk bleef groeien, in 1994 deden er 1200 mensen uit heel Europa mee aan een drie dagen durende conferentie in Berlijn.¹²⁴ Nog geen twee jaar later verzamelden zich ruim 2500 activisten uit vijf continenten in Chiapas bij de intercontinentale bijeenkomst van de zapatisten.¹²⁵ Bij de zapatisten werd het netwerk steeds groter, maar werd er minder aandacht besteed aan de kleinere comitees, zoals het Nederlandse solidariteitscomité. Ondanks dat het comité geregeld hun ongenoegen uitsprak over de aanpak van de zapatisten, werden de standpunten meestal niet serieus genomen. Het comité

---

¹¹⁹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

¹²⁰ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Artikel ‘Links is nog steeds op zoek’ door Nande Dorren. 1996.

¹²¹ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

¹²² Ibidem.

¹²³ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Correspondentie tussen leden van het Nederlandse solidariteitscomité. 10 november 1996.

¹²⁴ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Artikel door Wim Baltussen ‘Zapatistas in Berlijn: Eerste stap in Intergalactische trip’. 1994.

¹²⁵ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Artikel door Barend de Voogd ‘Spiegel van de rebellie’. 1996.

laat in correspondentie weten: ‘Je wordt blijkbaar alleen serieus genomen wanneer je deel uitmaakt van een groot komitee en meewaait met de mainstream. Ons heeft dat in toenemende mate gedesillusioneerd.’¹²⁶ Dit laat zien dat de kritische rol van het komitee niet werd gewaardeerd, wat ondanks de pogingen van de zapatisten om een wederkerige relatie op te bouwen, niet van de grond kwam.

Het ‘kontengedraai’ van de zapatisten

In de laatste jaren van het bestaan van het komitee nam de kritiek op de zapatisten steeds meer toe. De beloofde discussie tussen het EZLN en solidariteitsgroepen kwam niet van de grond tot grote teleurstelling van het komitee.¹²⁷ De motivatie van het komitee nam steeds meer af door het ‘kontengedraai’ van het EZLN, zoals het komitee dit zelf beschreef in hun correspondentie over de ontbinding. Desalniettemin bleef het komitee een rol speelde bij de informatievoorziening van de situatie in Mexico. Zo blijkt uit het feit dat het komitee verschillende keren wordt benaderd door zowel journalisten als andere geïnteresseerde om meer informatie te krijgen over de opstand.

Op 29 oktober 1996 schreef een leerlinge uit een vwo-eindexamenklas dat ze voor het vak geschiedenis over de opstand van de zapatisten graag meer te weten wil komen. Ze schreef: ‘Sinds ik de Mexico Nieuwsbrief heb ontdekt koop ik ‘m altijd’.¹²⁸ Waarna het komitee haar uitgebreid beantwoord en instructies geeft voor het bezoeken van het archief van het komitee. Het komitee werd vaker als bron van informatie benaderd. Toch kijkt het komitee hier in hun afscheidsbrief met dubbele gevoelens op terug. Ondanks dat het komitee probeerde haar rol informatievoorziening te vervullen, zijn er toch ook fouten gemaakt. Zo bleken een paar van de Mexicaanse contacten die voor het komitee als bron fungeerden niet altijd betrouwbaar.¹²⁹

Het komitee heeft altijd gepoogd om een groter beeld van de situatie in Mexico te schetsen. Het komitee schrijft hierover: ‘Wij zijn ook altijd van mening geweest dat Mexico groter is dan Chiapas. Wij schreven drie jaar geleden al, n.a.v. het bloedbad in Aguas Blancas,

---

¹²⁶ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 6. Correspondentie van het komitee met een geïnteresseerde. 2 augustus 1998.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Postkaart van leerlinge uit vwo-eindexamenklas. 29 oktober 1996.

¹²⁹ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

dat de situatie in Guerrero ernstiger, en gewelddadiger is dan Chiapas.’’¹³⁰ Het comité laat hiermee zien dat het wel in staat was om open te blijven staan voor informatie die niet alleen betrekking had op de zapatisten. Desondanks slaagde het comité er niet in om zich dermate te professionaliseren dat hun acties ook politieke invloed had op de situatie van de inheemse bevolking in Mexico. Dit in tegenstelling tot eerdere niet-statelijke actoren, zoals Amnesty International, Pax Christi en de Vietnamactivisten, die wel politieke invloed hebben weten uit te oefenen.

Toen het comité besloot zich te ontbinden in oktober 1998, was de situatie in Mexico er niet op vooruit gegaan. Door zowel interne als externe druk uit te oefenen speelde het EZNL een steeds belangrijkere rol in het politieke landschap van Mexico en trok het voortdurend de aandacht van de Mexicaanse regering.¹³¹ Desalniettemin heeft de Zapatista-beweging veel van haar doelstellingen niet bereikt. In 1996 werden onder druk van het EZNL de akkoorden van San Andrés ondertekend door de Mexicaanse regering, om de rechten van de inheemse bevolking te verbeteren.¹³² Ondanks deze ondertekening heeft de regering de akkoorden niet uitgevoerd, wat heeft geleid tot het voortduren van de impasse tussen de zapatisten en de Mexicaanse regering. Tot op de dag van vandaag is het Zapatista-leger nog steeds verwickeld in de strijd, maar naast het verlies van de steun van het comité verloren ze meer van hun populaire steun buiten Mexico, evenals hun politieke invloed binnen Mexico.¹³³

---

¹³⁰ Archiefcollectie Solidariteitscomité Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 6. Correspondentie van het comité met een geïnteresseerde. 2 augustus 1998.

¹³¹ Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’.

¹³² Ibidem.

¹³³ Gulewitsch, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’.

Conclusie

In dit onderzoek is de volgende hoofdvraag onderzocht: ‘Welke rol vervulde het Nederlandse solidariteitskomitee als niet-statelijke actor tijdens de opkomst van de Zapatista-beweging tussen 1994-1998?’ Voor de beantwoording van deze vraag is allereerst het theoretisch kader omtrent niet-statelijke actoren verduidelijkt. Niet-statelijke actoren, zoals ngo’s, hebben zich na de Tweede Wereldoorlog bewezen door hun rol als drijvende kracht achter de internationale mensenrechtenpolitiek.¹³⁴

Een geslaagd voorbeeld hiervan was Pax Christi die in de jaren tachtig politieke invloed wist uit te oefenen door grootschalige demonstraties te organiseren. Het komitee poogde ook politieke invloed uit te oefenen, maar dit leverde geen resultaten op.¹³⁵ Dit valt te verklaren uit het feit dat het komitee klein in omvang was en geen grote publieke steun in Nederland had. Het komitee vervulde een bescheiden financiële rol in haar steun voor de zapatisten. Deze conclusie kan getrokken worden gezien de beperkte inkomstenbronnen van het komitee; verkoop van nieuwsbrieven en enkele donaties. Verder onderzoek is nodig om de precieze omvang en invloed hiervan te kunnen vaststellen. Bijvoorbeeld aan de hand van de financiële gegevens van het komitee.

Het komitee probeerde ideeën uit te wisselen op Europese bijeenkomsten. De kritische rol die zij hierbij aannamen werd niet gewaardeerd door zowel de zapatisten als andere Europese solidariteitsgroepen, ondanks dat de zapatisten streefden naar ‘regeren door te gehoorzamen’. Het komitee bleef trouw aan haar eigen idealen, maar de intercontinentale bijeenkomst van de zapatisten leidde tot meer twijfels. Hoewel de bijeenkomst een gelegenheid was voor Europeanen om in contact te komen met de ‘derde wereld’, was het voor het komitee een deceptie om te zien hoe een antiautoritaire groep zich achteloos achter Ondercommandant Marcos schaarde en leidde de bijeenkomst niet tot de gewenste uitwisseling van ideeën. Het komitee bleef ondanks haar bezwaren en eigen kritiek stug mensen van informatie voorzien met haar nieuwsbrief. Het komitee vervulde hiermee een rol in de informatievoorziening over de situatie van de inheemse bevolking in Mexico. Achteraf bleken een aantal van deze bronnen niet even betrouwbaar, waardoor ook de betekenis van deze rol discutabel is.¹³⁶

---

¹³⁴ Eckel, ‘The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the changing fate of human rights activism from the 1940s through the 1970s’.

¹³⁵ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Subsidieaanvraag solidariteitstour Mexico. 11 augustus 1994.

¹³⁶ Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

Vandaag de dag zijn de zapatisten nog altijd actief in Mexico. De rechten van de inheemse bevolking zijn er echter weinig op vooruit gegaan, vanwege het niet nakomen door de Mexicaanse regering van de San Andrés akkoorden. Uit de historiografie zijn eerdere rollen van niet-statelijke actoren wel van belang gebleken, zoals bij Pax Christi en haar strijd tegen de plaatsing van kruisraketten. Ook heeft Amnesty Nederland haar plek in de politieke arena weten te bemachtigen en oefent zo haar invloed uit als het gaat om het verbeteren van mensenrechten wereldwijd. De rol van het komitee valt vergeleken met deze grote niet-statelijke actoren in het niet. De conclusie moet dan ook zijn dat de financiële-, publicitaire en politieke rol van het komitee in Nederland zeer klein is geweest. Naast het komitee zijn er echter andere Nederlandse niet-statelijke actoren ondervetegenwoordigd in de historiografie waar toekomstig onderzoek naar kan worden verricht.

Kleinschaligere niet-statelijke actoren, zoals het komitee, zijn minder professioneel opgezet dan andere actoren maar hebben vaak evengoed een noodzakelijke functie. Ze zorgen voor een gezond kritisch tegengeluid en zij zorgen ervoor dat nationale en internationale misstanden een stem krijgen. Voor het komitee betekende een combinatie van verschillende factoren uiteindelijk een definitieve *basta*, maar hopelijk ontmoedigt dat geen toekomstige niet-statelijke actoren, klein of groot, om wel op te staan voor datgene waar aandacht aan moet worden besteed.

Literatuurlijst

Lijst met afkortingen:

Bronnen:

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG)

Primaire bronnen

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Brief naar Ambassadeur van Mexico, Ezequiel Padillo. 1994.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 4. Reportage 'Veel tortillas, weinig bonen'. 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Artikel door Barend de Voogd 'Spiegel van de rebellie'. 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Postkaart van leerlinge uit vwo-eindexamenklas. 29 oktober 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 6. Correspondentie van het komitee met een geïnteresseerde. 2 augustus 1998.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Nieuwsbrief Zapata 'Een boodschap aan de mensheid vanuit de bergen in Zuid-Oost Mexico' uit 1994.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. 'Wie zijn de Zapatisten?' geschreven door David Olivier.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Correspondentie betreft: Solidariteitskomitee Mexico/Resistencia Mexicana. 20 augustus 1994.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Subsidieaanvraag solidariteitstour Mexico. 11 augustus 1994.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. 'Zapata', Mexico Nieuwsbrief. 20 mei 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. ‘Zapata’, Mexico Nieuwsbrief. Overzicht van activiteiten januari 1994 – juni 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Affiche ‘Zapatistas & De Intercontinentale Ontmoeting voor de mensheid en tegen het neo-liberalisme’. 15 december 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 1. Correspondentie met Elaine Katzenberger. 26 april 1995.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 3. E-mail correspondentie met Mexicokomitee Gent. 21 september 1995.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 4. Reportage Remko van Broekhoven: ‘Waarom linkse activisten zo idolaat zijn van de zapatisten’. December 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Artikel ‘Links is nog steeds op zoek’ door Nande Dorren. 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Correspondentie tussen leden van het Nederlandse solidariteitskomitee. 10 november 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Introduction about the Mexico Solidarity Committee (in dissolution), Amsterdam, The Netherlands. Oktober 1998.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 5. Strijd van Zapatista’s gaat iedereen aan. Frank Redemeijer. September 1996.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Correspondentie zapatisten aan solidariteitsgroepen. 1994.

Archiefcollectie Solidariteitskomitee Mexico (Amsterdam), IISG (Amsterdam), inventarisnummer 2. Artikel door Wim Baltussen ‘Zapatistas in Berlijn: Eerste stap in Intergalactische trip’. 1994.

Literatuur

Bouwman, Bastiaan, ‘Outraged, yet moderate and impartial: the rise of Amnesty International in the Netherlands in the 1960s and 1970s’, *BMGN-Low Countries Historical Review* 132 (2017) 53–74.

De Graaf, Beatrice, Duco Hellema, en Leon J. van Damme, *Civic diplomacy: diplomatie*

- tussen macht en mensenrechten: in honor of Jan Terlaak* (Universiteit Utrecht, 2010).
- Di Piramo, Daniela, *Political Leadership in Zapatista Mexico: Marcos, Celebrity, and Charismatic Authority* (Boulder, Colorado: FirstForumPress, 2010)
- Duklau, A, ‘The Zapatistas through Postcolonial Eyes-What is the Significance of a Postcolonial Approach to the EZLN?’ (2013). Bachelor's Thesis, Universiteit Utrecht.
- Dunne, Tim, Lene Hansen, en Colin Wight, ‘The end of International Relations theory?’, *European Journal of International Relations* 19 (2013) 405–425.
- Eckel, Jan, ‘The International League for the Rights of Man, Amnesty International, and the changing fate of human rights activism from the 1940s through the 1970s’, *Humanity: An International Journal of Human Rights, Humanitarianism, and Development* 4 (2013) 183–214.
- Egan D, ‘Rethinking the Zapatistas: Frantz Fanon and Resistance to Neoliberalism’, *Humanity and Society* 30 (2006) 67.
- Gildea, Robert, James Mark, en Niek Pas, ‘European Radicals and the ‘Third World’ Imagined Solidarities and Radical Networks, 1958–73’, *Cultural and Social History* 8 (2011) 449–471.
- Gulewitsch, Nicole, ‘Ya Basta! A Cry that Echoes Beyond Borders: Zapatismo and International Solidarity Networks in the Zapatista Uprising’, *McGill Sociological Review* 2 (2011) 77–91.
- Gutierrez, Andy, ‘Codifying the Past, Erasing the Future: NAFTA and the Zapatista Uprising of 1994’, *Hastings W.-Nw. J. Env't'l L. & Pol'y* 4 (1996) 143.
- Martín, Desirée A., ‘Excuse the Inconvenience, but This Is a Revolution’: Zapatista Paradox and the Rhetoric of Tourism’, *South Central Review* 21 (2004) 107–128.
- Martinez-Torres, Maria Elena, ‘Civil society, the Internet, and the Zapatistas’, *Peace Review* 13 (2001) 347–355.
- Olesen, Thomas, ‘Globalising the Zapatistas: from Third World solidarity to global solidarity?’, *Third World Quarterly* 25 (2004) 255–267.
- Olesen, Thomas, ‘Mixing Scales: Neoliberalism and The Transnational Zapatista Solidarity Network’, *Humboldt Journal of Social Relations* 29 (2005) 84–126.
- Olesen, Thomas, ‘The transnational Zapatista solidarity network: an infrastructure analysis’, *Global Networks* 4 (2004) 89–107.
- Stahler-Sholk, Richard, ‘Resisting neoliberal homogenization: The Zapatista autonomy movement’, *Latin American Perspectives* 34 (2007) 48–63.
- Taylor, Phillip, *Nonstate actors in international politics: from transregional to substate*

organizations (Routledge, 2019)

Van den Bos, Maarten, *Mensen van goede wil: een geschiedenis van de katholieke vredesbeweging Pax Christi 1948-2013* (Wereldbibliotheek, 2015).

Van der Maar, Rimko, en Joppe Schaaper, 'Socialisme onder de zon', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 130 (2017) 197–223.

Van der Maar, Rimko, *Welterusten mijnheer de president: Nederland en de Vietnamoorlog 1965-1973*. Utrecht University. (2004)

Van Eekert, Peter, Duco Hellema, en Adrienne van Heteren, *Johnson moordenaar!: de kwestie Vietnam in de Nederlandse politiek: 1965-1975* (Jan Mets, Amsterdam, 1986).

Washbrook, Sarah, 'The Chiapas uprising of 1994: Historical antecedents and political consequences', *The Journal of Peasant Studies* 32 (2005) 417–449.

Webpagina's

"Deponeren Van Collecties | IISG." International Institute of Social History. Geraadpleegd op 22 september 2020. <https://iisg.amsterdam/nl/collecties/opbouwen>.

Delpher, "In tegenstelling met kort geleden in Nederland Weinig belangstelling voor strijd Zapatisten," *Amigoe* (Curaçao), 28-1-1994, 1. Geraadpleegd op Delpher op 9 september 2020. <http://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:010645103:mpeg21:p001>.

"Geschiedenis." MCNV - For Health and Development in South East Asia. Geraadpleegd op 1 oktober 2020. <https://mcnv.org/nl/wie-wij-zijn/wie-wij-zijn-geschiedenis/>.

"Over IISG | IISG." International Institute of Social History. Geraadpleegd op 3 september 2020. <https://iisg.amsterdam/nl/over>.

"Pax Christi." PAX - Vrede. Wie Durft? - Vredesorganisatie PAX. Geraadpleegd op 20 oktober 2020. <https://www.paxvoorvrede.nl/over-ons/identiteit/pax-christi>.

Andrew M. Colman, *Altruism* (zp 2015) <doi:10.1093/acref/9780199657681.013.0328>.

Clingendael Institute | Clingendael, verkregen op 23 oktober 2020.

<https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/Niet-statelijke-actoren-en-individuen-strategische-monitor-2013.pdf>.

Mayhew, Susan, 'North American Free Trade Agreement', *A Dictionary of Geography* (Oxford: Oxford University Press, 2015). <https://www-oxfordreference.com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acref/9780199680856.001.0001/acref-9780199680856-e-2190>.

NOS.nl - Nieuws, Sport en Evenementen | Nederlandse Omroep Stichting. *Politie beëindigt blokkade extinction rebellion in Amsterdam*. (21-08-2020). Geraadpleegd op 23 september 2020. <https://nos.nl/artikel/2349260-politie-beeindigt-blokkade-extinction-rebellion-in-amsterdam.html>

Zapatista National Liberation Army." In *A Dictionary of World History*, edited by Kerr, Anne, and Edmund Wright: Oxford University Press, 2015. <https://www.oxfordreference-com.proxy.library.uu.nl/view/10.1093/acref/9780199685691.001.0001/acref-9780199685691-e-4032>.